

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
“Правни аспекти савремених друштвених кретања у Републици Србији” -
за период 01.01.2019. – 31.12.2021. године

Издавач

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици,
Правни факултет

За издавача

Проф. др Душанка Јововић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Јелена Беловић, руководилац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Страхиња Миљковић

Уређивачки одбор

Проф. др Душанка Јововић
Проф. др Владимир Боранијашевић
Проф. др Олга Јовић Прлаиновић
Проф. др Дејан Мирковић
Доц. др Бојан Бојанић
Доц. др Здравко Грујић

Технички уредник

Младен Тодоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-067-0

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Др Милорад ЖИЖИЋ*

340.13(100)"20"

316.334.4(100)"20"

ПОГЛЕД НА РАЗВОЈ ПРАВНОГ ПОРЕТКА ДРУШТВА ДВАДЕСЕТ ПРВОГ ВЕКА

Апстракт: Правни поредак држава у двадесетпрви век у првим деценијама пролази кроз буран период са израженим коренитим променама у друштву које су можда и најизраженије од његовог постанка са за сада мање више неизвесним и тешко сагледивим последицама. Урушавање старог и покушаји изградње новог светског поретка прати снажна свеопшта турбуленција у свим друштвеним сферама што усложњава, поред осталог, напоре на сагледавању и изградњи друштвене организације у будућности. Многи узроци и чиниоци усложњавају односни проблем. Утицај Вашингтонског консенсуса из 1989.године; људска права, универзалне вредности и изазови глобализације; корпоративно управљање и безбедност; нужност изградње мултиполарног света који поред осталог треба обухватити све европске државе и Русију као европску државу, засновану на визији и концепцији хуманог одрживог концепта друштвеног развоја и природног прираштаја, као и на успостављању и јачању социјалних, психосоцијалних и демократских вредности са одустајањем од неолобералног капиталистичког концепта и повратка на стабилне темеље некадашњег социјал-демократског устројства друштва са снажним инструментима контроле и њиховог рационалног унапређивања; трансформација суверености и будућност концепта суверенитета у постмодерном добу;

Кључне речи: *организација друштва, 21 век, гомила, глобализација, криза, ЕУ и Русија, друштвени развој.*

1. УВОД

Досадашњи правни поредак модерних држава сучељава се са надолазећим светским поретком и свим појавама које га прате, као што су - неповољне климатске промене и непогоде, ратови, тероризам, неоколонијализам, борба за сировине и ресурсе, урушавање традиционалних концепата развоја друштва, државе и права, као и традиционалних вредности, изражено социјално раслојавање на богате и сиромашне

* Редовни професор, Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, milorad.zizic@pr.ac.rs

(социјална стратификација у експанзији), експанзиван раст становништва у неразвијеним земљама, неолиберализам, Вашингтонски консенсус, неслућена експанзија четврте технолошко иновативне револуције, глобализација, глобално слободно тржиште, јевтино тржиште радне снаге, корпорације, корпоративно управљање, корпоративна безбедност као нови вид безбедности, информациона безбедност у служби заштите корпоративне безбедности, развој управљачког менаџмента прилагођеног корпоративном управљању, интересима и потребама четврте технолошко иновативне револуције и слично, условљавају многе нове токове, судбину људи, државе и права, у зачетом двадесет првом веку, са неизвесним последицама.

Стога се и намеће потреба изучавања и изградње једног приступа, заснованог на интеракцији биолошког, социолошког и психолошког аспекта у проучавању односних проблема, а који би зачео и изградњу бољег друштва и превазилажење већ изражених озбиљних последица које су мање више обележиле крај претходног и почетак двадесетпрвог века.

Покушај заснивања и пројекције таквог приступа у сагледавању свеопштих друштвених кретања и транзиције на почетку трећег миленијума јесте предмет овог рада.

2. ТРАНЗИЦИЈА ДРУШТВА У ТРЕЋЕМ МИЛЕНИЈУМУ

Трећи миленијум је започео једном до сада најсложенијом свеобухватном транзицијом људског друштва која је у овим првим годинама доста противуречна, хаотична са мање-више непредвидљивим даљим кретањима и последицама.

Ова транзиција људског друштва има и други назив – глобализација. Глобализација као појава, смерница и пракса је циљно пројектована, задата, са циљем да успостави планетарни процес хомогенизације света, утемељен на неолиберализму као идеополитичкој детерминанти, тржишној економији, снажно развијеној техници и технологији и сл, са свим позитивним и негативним последицама које доноси.

Глобализација обухвата и утиче на све токове друштвеног живота. Њен идејни концепт, осмишљавање, структура, као и полуге детерминације и контроле настају у задњим деценијама двадесетог века претежно кроз англосаксонско виђење и пројекцију датости и будуће развојности људског друштва.

Процес глобализације (или транзиције људског друштва у трећем миленијуму) третира се вишестрано, али превасходно као конкретан

економски комплекс смештен различитим регионима и местима, где опада значај националне економије.¹

Глобализација неумитно трансформише животе људи у развијеним и неразвијеним деловима света. Глобализациони процеси носе објективни карактер и јављају се као резултат економских, политичких, институционалних и социјалних промена условљених радикалним преображајима у производној сфери под утицајем технолошких и информационих револуција² али и не само њих већ и мноштва других фактора.

Три универзална параметра одликују феномен глобализације,³ и то: 1) интеграција (обједињавање); 2) транспарентност (пропустљивост) и 3) хомогеност (једнородност). Интеграција као параметар глобализације најбоље се исказује кроз испољавање јединства у различитим сферама друштвене делатности. Транспарентност као распрострањавање, слободни процес и преношење, које подстичу средства масовних комуникација и транспортне технологије, а које се достиже само у условима одређене хомогенизације (једнородности). Хомогеност није само један услов глобализације, него је и њен важан циљ који је подржан „егалитарном политиком“. Хомогеност доприноси ширењу дејства и правила међународних организација, а што би значило примат међународног права у односу на национално право. Овај параметар подстиче и широку заступљеност енглеског језика, као језика међународног општења (њиме говори око 700 милиона људи).

Неспорно је да глобализација заједно са својим информационим технологијама и иновационим процесима изазива невероватно брзе, револуционarne промене у организацији рада, производњи добара и услуга, односима међу нацијама, локалним културама.

Глобализација као таква са информацијама богатим знањем и иновацијама има дубок утицај и на образовање. Утицај глобализације на образовање не осећа се у довољној мери чак и код оних држава које су највише укључене у глобалне процесе и информациону еру, што би могло довести до закључка да је глобализација ипак превасходно економски и на неком нивоу политички феномен, који мање додирује давно укорене

¹ Seassen, S. Globalization and Its Discontents, The New Press, Nw York 1998.

² Халиков, Ц.М, Вкљученост Русије у глобални процес, Алфа, Москва, 2004, с.23.

³ Нечаев, Ј.А.Б: Параметри глобализације и фактори Болоњског процеса, Алфа, Москва, 2004

⁴ Нечаев, Ј.А.Б: Параметри глобализације и фактори Болоњског процеса, Алфа, Москва, 2004.

националне институције, као што је „формални образовни систем“.⁴ Са оваквим ставом многи се не слажу и истичу да је неспорна међузависност глобализације и образовања, али са мноштвом отворених питања.⁵

Глобализација превасходно кроз Болоњски процес утиче на високо образовање у Европи, па и у нас. Процес се у нас, као и другде почео одвијати уз све слабости и недоречености. О назначеном проблему у нас, поред осталих, посебно расправља Радивоје Кулић⁶.

Овим процесом захваћене су и све друштвене студије. За сада, мишљења сам, не баш успешно.

Традиционални европскоконтинентални правни систем задње две деценије трпи удар, лом, велико превирање са понекад за сада неприменљивим или слабо применљивим правним креацијама. Са очитом перспективом урушавања националних правних система и њихове трансформације у условно речено глобалнији интегративни правни систем заснован на сучељаваној смеси англосаксонског и европскоконтиненталног правног система, са мање-више нејасним или недовољно јасним правцима, формама и садржајима даље развојности. Као такав у задњих две деценије требало је да интересно протажира и пружа заштиту зацртаном неолибералном капиталистичком концепту развоја, који је управо произвео и садашњу светску економску и политичку кризу.

Сходно изнетом у кризи је и сам концепт реформе свих врста студија, тиме и студија права. Ако се аналитички обради досадашњи ток реформе студија права и економије на државним и приватним факултетима у Србији, и не само у њој, уочиће се суштински слаб успех реформе, уз одређено наизглед успешно формално обликовање да би се задовољили у приличној мери недоречени или неприменљиви критеријуми акредитационих комисија. Неретко, ништа се мање више суштински није променило, само се формално закомпликовало. И даље је велики раскорак између студијских програма и проблематичних токова друштвене развојности.

⁴ Daun, H.Ed: Educational Restructuring in the Context of Globalization and Nacional Policy, Routledge Flamer, New York, 2002.

⁵..Lauder,H.,Braun,Ph., Dillabough, Halsey,A: Education, Globalization, and Sociale Change, Oxford University Press, Oxford, 2006.

⁶ Кулић, Р. Глобализација и болоњски процес, Педагогија, Београд, 2008, с.529-537.

Правна и економска наука не прати у довољној мери нити нуди адекватна решења многих проблема у транзиционим друштвима. Идејних теоријских креација готово да и нема. Теоријскоправне креације неолибералног капиталистичког концепта су доживеле крах, али се протагонисти истог не предају и даље би задржали своје позиције. Теоријскоправне концепције социјализма, класичног капитализма су историјска прошлост. Шта онда ваља даље чинити. Изгледа нужност настајања неког трећег пута у виду некаквог сурогата државног капитализма са јаким социјалним елементима и социјалдемократском структуром друштва барем у наредним деценијама. Наравно уз одржив демографски развој у свим државама света, што за сада није случај.

Трећи миленијум је започео највећом транзицијом људског друштва у историји на постулатима неолибералног капитализма који је произвео и садашњу светску економску и политичку кризу. Стога је, поред осталог и пбразовање, високо образовање у кризи као и саме студије права. Како даље? Изгледа, барем у следећим деценијама, некаквим трећим путем – сурогатом са примесам државног капитализма са јаким социјалним елементима и социјалдемократском структуром друштва, уз одржив демографски развој, што за сада није случај у многим државама.

Један општи, као и теоријскоправни, социјални и економски приступ сагледавању идеје о Европској унији на почетку трећег миленијума, могао би започети једном констатацијом да је идеја о европској унији европских држава заживела, још није довољно осмишљена и оформљена, са мноштвом нејасноћа, неизвесности и сл. Дакле, Европска унија постоји са свим проблемима, противуречностима и неизвесностима на почетку трећег миленијума.

Стога је назначено велики егзистенцијални изазов и подстрек за све врсте наука.

Геополитички функционални савез држава је потреба која допринеси равноправном мултиполарном концепту развоју.

Једнополарни и биполарни свет нису решење савремене егзистенције.

Као што није било решење, а што се и показало у пракси, ни биполарна економска детерминација на капитализам и социјализам.

Као што није, и неће бити ни сада форсирани економски модел неолибералног капитализма, а што је већ довело до садашње светске економске кризе са свим последицама.

Како и куда даље? Европска унија је реалност у потреби постојања мултиполарног света који треба обухватити све земље Европе, укључујући и Русију, која свој развој, поред осталог, треба да детерминише на: прво, светској концепцији хуманог контролисаног одрживог развоја и природног прираштаја, што за сада добрим делом није случај; друго, на успостављању и јачању социјалних и демократских вредности са одустајањем од

неолибералног капиталистичког концепта привређивања, и треће, на повратак стабилних постулата, вредности, права и обавеза некадашњег европског социјално-демократског хуманизма и устројства друштва и привреде, државе и права, са снажним инструментима заштите и контроле и унапређења њиховог рационалног унапређења.⁷

3. МОГУЋА ТРАНЗИЦИЈА ПРАВНОГ ПОРЕТКА У 21-ОМ ВЕКУ : ДА ЛИ ЈЕ 21 ВЕК – ДОБА ГОМИЛЕ ??

Могу постојати и други путеви развоја цивилизације, тиме и правних поредака под пројекцијом идеологије неолибералног капитализма.⁸

Гистав Ле Бон истиче да у формирању „гомиле“ постоје три фазе које објашњава својим „психолошким законима менталног јединства гомиле“. Прва, где се осећања и идеје свих појединаца који чине гомилу усмеравају у истом правцу. Друга, где се губи њихова интелектуална свест, и трећа, у којој се ствара колективни ум. Ове његове тезе изгледа да су у изузетној мери наишле на пријамчивост у савременом друштву. Концентрација аморфне људске масе с којом се сваки појединац стопио или стапа, изложен некој врсти друштвеног лудила, окупљеност у друштвена крда са опијајућом тајанственом силом која струји сваком пренадраженом групом, доводи до тога да људи доспевају у стање подложности сугестији слично ономе које бива изазвано наркотичним хипнотичким сном, и где ће, док су у таквом стању, веровати у све што им се каже и чиниће све што им се нареди да учине, покоравајући се сваком подстицају ма колико он био лишен смисла (масе на утакмицама, политичким скуповима, фестивалима).⁹

По Ле Бону, то асоцира на манипулативно психичко својство појединца и масе. Све до појаве модерног друштва такве велике групе људи имале су спорадичну улогу и појављивале су се спорадично. Проблем настаје када таква манипулација, такво стање, величина масе из спорадичног у модерном друштву поприми глобалне размере, постане редовна појава, где се јавља моћ гомила које **гласањем** или **побуном** утичу на друштвене и политичке догађаје и токове. То је знак да се друштво променило, где при том долази до ломова, разарања, кидања друштвених вредности и односа, као на пример верских убеђења, традиционалних вредности, солидарности група, атомизацији и самоотуђењу појединца који су препуштени самоћи и џунгли

⁷ М.А.Жижић, *Нуђност психосоцијалне демократске детерминисаности права и основних вредности у Европској унији*“, *Зборник Европска заједница народа и универзалне вредности*“ Новосадска асоцијација за теорију, етику и пилософију права, Нови Сад, 2010, с.65-67.

⁸ G.Le Bon, *La Psychologie Des Foules Universitaires de France*, Paris 1963,2

⁹ G.Le Bon, 1963, s.2-20.

градова, пустињи фабрика, сивилу канцеларија, стресној борби за задовољење најегзистенцијалних потреба и слично, где се као такви појединци, таква зрнца у мноштву, окупљају у безличним и насилним мешавинама људи, постајући нека врста гаса склоног да експлодира у празнини друштва, лишеног ауторитета и вредности – гаса чија експлозивна снага расте са његовом запремином и који доминира свуда. Док се при том наша старинска веровања руше, слабе и нестају, рушећи се при том и стари стубови друштва један за другим, дотле је деловање маса једина сила којој ништа не прети и чији утицај стално расте. Тако Гистав Ле Бон истиче да доба у које улазимо биће заиста „ера гомила“.¹⁰

Питамо се: да ли је у савремености Ле Бонова визија савремене цивилизације као “доба гомиле“ у нечему заживела? Изгледа да има донекле истине у томе. Кома, односно којим снагама, амбициозним појединцима и групацијама таква визија савремене цивилизације одговара? Каква их то нагонска уобразиља, опијеност, поремећеност и похлепна свемоћи води, и куда? Да ли крају, крају историје, крају ове цивилизације, крају смисла? Да ли то значи да ће Френсис Фукојама бити у праву са својим учењем о крају историје и последњем човеку, где истиче (под утицајем Хегелове филозофије историје) да након 1806. године у свету нема никаквог суштинског политичког прогреса, никаквог напретка изван принципа Француске буржоаске револуције, чиме је праволинијско кретање историје завршено. Поделивши при том свет на постисторијски и историјски, где би социјална равнотежа првог света зависила од социјалне неравнотеже другог, и где би земље Трећег света имале улогу сигурносних вентила за амбициозне појединце постисторијских држава, при чему би професионалне корпорације биле нови сурогат породице последњег постисторијског човека, а професионални морал заменио би породични,¹¹ а можда и Фукојамина предвиђања.¹²

¹⁰ G.Le Bon, 1963, s.2-20

¹¹ М.А.Жижић, *Nužnost psihosocijalne determinisanosti prava i osnovnih vrednosti u Evropskoj uniji*“, Zbornik Evropska zajednica naroda i univerzalne vrednosti“ Novosadska asocijacija za teoriju, etiku i pilozofiju prava, Novi Sad, 2010, s.65-67.

¹² 4) Ф. Фукојама, *Крај историје и последњи човек*, ЦИД, Подгорица, 1997, с.8 , 8о, 167, 291, 3о6.

Milorad ZIZIC, LL.D.

Full-time Profesor

University of Pristina - Kosovska Mitrovica, Faculty of Law

A VIEW OF THE LEGAL SOCIETY DEVELOPMENT IN THE TWENTY-FIRST CENTURY

Summary

The twenty-first century in the first decades is going through the general changes of society with uncertain consequences and the problem of the future organization of society. Many causes and factors influence this.

Key words: *21 Century, organization, crowd, globalization.*

ЛИТЕРАТУРА

D. Avramović, Jedan novi pogled na vladavinu prava, *Pravni život*, 14/2009, s.359-370.

G. Le Bon, *La Psychologie Des Foules*, Presses Universitaires de France, Paris 1963,2.

G.Le Bon, 1963, s.2-20.

P. Bohannan, justice and Judgment among the Tiv of Nigeria 1957.

Г. Вукадиновић, *Правна држава*, Нови Сад 1995.

G.Vukadinović, R.Stepanov, *Teorija prava*, I i II, Petrovaradin 2001;2002.

G. Vukadinović, *O pravnoj državi*, Novi Sad 1995.

G. Vukadinović, D. Avramović, *Uvod u pravo*, Novi Sad 2014.

G.Vukadinović, D. Mitrović, M.Trajković, *Uvod u pravo, Dosije*, Beograd 2012.

В. Вуксановић, *О појму правног поретка и државе*, Београд 1931.

P. Grapin, „Biologie sociale et criminalite“, *Rev.de science crim.et de droit penal*,1971, 79

M.Gluckman, *The Judicial Proces Among the Barotse of Northern Rhodesia*, 1955.

М.Ђурић, *Социологија Макса Вебера*, Загреб, 1987.

Т. Живановић, *Систем синтетичке правне филозофије*, 1,2,3 књига,, Београд 1921, 1951, 1959. - М.А.Žižić, *Nužnost psihosocijalne demokratske determinisanosti prava i osnovnih vrednosti u Evropskoj uniji*“, *Zbornik Evropska zajednica naroda i univerzalne vrednosti*“ Novosadska asocijacija za teoriju, etiku i filozofiju prava, Novi Sad, 2010, s.65-67.

М.А. Жижих, *Увод у право*, Крушевац 2008.

М.Jovanović, R.Vasić, G.Dajović, *Uvod u pravo*, Praavni fakultet, Beograd 2014.

M. Jovanović, Nova pravna teorija na isteku drugog milenijuma-jusnaturalizam ili nešto treće, Zbornik Jugoslovenskog udruženja za teoriju, filozofiju i sociologiju prava, Beograd 1997, s.151-172.

X. Келзен, Чиста теорија права, Београд 1998.

A. Кожев, Феноменологија права, Београд 1987.

T. Кулић, Теорије о тоталитаризму, Београд 1983.

P. Лукић, Б.Кошутић, Д.Митровић, Увод у право, Службени лист СРЈ, Београд 1999.

P. Лукић, Систем филозофије права, Београд 1992.

P. Лукић, Теорија државе и права, Београд 1976.

D. Matic, Pravna država kao okvir ljudskih prava i sloboda, Pravni fakultet, Kragujevac 2005, s.221.

Д. Митровић, О правној држави и другим правним темама, Београд, 1998.

D. Mitrović, Teorija haosa, Visio mundi academic press, Novi Sad 1993.

D. Mitrović, O pravnoj državi i drugim pravnim temama, Službeni list SRJ, Beograd 1998.

Ш.Монтескје, О духу закона. I - II том, Београд 1989.

L. Nader, Law and Culture in Society, 1969

S.Neumann, Demokratska i autoritarna država, Zagreb 1974.

G.Radbruch, Filozofija prava, Beograd 1980.

Ž.Ž.Ruso, Društveni ugovor, Beograd 1974,

M. Симић, С.Ђорђевић, Д.Матић, Увод у право, Крагујевац 2009.

A.Hoebel, The Law of Primitive man, 1974.

Huxley, L homme, cet etre unique, 1941, 38

M. Trajković, Moralnost pravnog sistema kao osnova savremene pravne države, Pravni život, tom 6, 14/2007, s.553-564.

Ф. Фукојама, Крај историје и последњи човек, ЦИД, Подгорица 1997, с.8, 80, 167, 291, 306.